

Eksperdi hinnang Tallinna vanalinna muinsuskaitseala ja kaitsevööndi haljastusest vanalinna muinsuskaitseala kaitsekorra koostamiseks

---

Kristiina Kupper MSc

Haljastuse osakonna juhataja – linna maastikuarhitekt

Tallinna Keskkonna- ja Kommunaalamet

august 2022

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Vanalinna haljastuse kujunemine.....	4
1.1 Ajalooline lühiülevaade bastionaalvööndi ja selle haljastuse kujunemisest.....	4
1.2 Vanalinna parkidest ja nende väärtustest.....	6
1.2.1 Toompark.....	6
1.2.2 Tornide väljak.....	6
1.2.3 Piiskopi aed.....	7
1.2.4 Rannamäe park.....	7
1.2.5 Margareeta aed.....	7
1.2.6 Kanuti aed.....	8
1.2.7 Viruvärava park.....	8
1.2.8 Tammsaare pargi vanem osa.....	9
1.2.9 Vabaduse väljak ja endine Lastepark.....	9
1.2.10 Harjumäe park.....	9
1.2.11 Lindamäe park.....	10
1.2.12 Kubernerite aed.....	10
1.2.13 Hirvepark.....	10
1.2.14 Komandandi aed.....	11
1.2.15 Taani kuninga aed.....	11
1.2.16 Roheline turg.....	11
1.2.17 Kitse e Nunne tn haljasala.....	12
1.2.18 Kirikaiad.....	12
1.3 Puiesteedest ja nende väärtustest.....	12
1.3.1 Erinevad puiesteed.....	12
1.3.2 Glassiipuiestee.....	13
1.4 II maailmasõja järgsed olulised ja säilitamist vääriavad haljasalad.....	13
1.4.1 Harju tänava haljasala.....	13
1.4.2 Tammsaare pargi uuem osa.....	14
1.4.3 Teised olemasolevad haljasalad.....	14
2 Muinsuskaitsealised põhimõtted maastikulistele elementidele:.....	15

Sissejuhatus

Tallinna linna territooriumist üle poole moodustab rohelus. Maastik on väga mitmekesine pinnamoega – siin leidub rabasid, metsi, jõgesid, järvesid ning linna asub mere kaldal. Aastasadade jooksul oleme osanud linna ümber kujundades neid väärtus säilitada ja iga põlvkonnaga on lisandunud oma kultuurkiht.

Tallinna haljastuse ajalugu ulatub tagasi keskaega. Tänapäeval on linna väärtuslikemaks pargialadeks Kadrioru park ja bastionaalvööndi pargid. Aja jooksul on erinevaid väärtuslikke alasid võetud nende kaitsmiseks muinsuskaitse või riikliku looduskaitse alla ja nii mõnigi pargiala on väärtuslik nii muinsuskaitsele kui looduväärtuste tõttu.

Tallinna vanalinna territooriumiks loetakse 113 ha laiuvat muinsuskaitseala (kultuurimälestiste reg nr 2589), mis koosneb ajaloolisest linnatuumikust ja seda ümbritsevast muldkindlustusele rajatud haljasvööndist koos hoonestatud kvartalitega. Ajaloolise linnasüdamele avanevate vaadete kaitsmiseks on kehtestatud 2 253 ha kaitsevöönd. Tallinna vanalinn kuulub alates 1997. aastast UNESCO maailmapärandi nimistusse.

Tallinna vanalinna kaitse korraldus lähtub ajaloolise autentsuse ja terviklikkuse säilitamisest. Väärtusliku arhitektuuriga koos leidub vanalinnas, sh eriti bastionaalvööndis, väärtuslikku haljastust ning maastikus on säilinud algseid maastikukujunduse elemente.

Käesolev eksperdihinnang on koostatud eesmärgiga anda maastikuarhitektuuri ja haljastust puudutav sisend uue Tallinna vanalinna muinsuskaitseala (v.t skeem 1) kaitsekorra koostamiseks.

Skeem 1. Helesinise viirutusega Tallinna vanalinn, I-II a-tuh -muinsuskaitseala /väljavõte Maa-ameti kaardiserver

Ekspertdihinnangu koostamisel on kasutatud AB Artes Terrae OÜ tööd nr 20015H12 „Tallinna vanalinna bastionaalvööndi haljasalade inventeerimine“¹ ja „Tallinna vanalinna bastionaalvööndi haljastuse korrastamise tegevuskava aastateks 2021 – 2031“².

Ekspertdihinnangu koostaja on lõpetanud Röpina Kõrgema Aianduskooli (aiandusagronoomia) ja TalTechi maastikuarhitektuuri magistriõpingud ning Eesti Kunstiakadeemia Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendõppe (tunnistus nr. REK-0488).

1. Vanalinna haljastuse kujunemine

1.1 Ajalooline lühiülevaade bastionaalvööndi ja selle haljastuse kujunemisest

Ajaloolise linnatuumiku ümber on muldkindlustusi rajatud, parandatud ja täiendatud sajandeid kuid meile tänapäeval nähtavas põhimahus valmisid need Rootsi riigi tahtel 17. sajandi alguses. Kuigi plaanid olid suuremad, siis seoses Põhjasõja puhkemisega jõuti põhimahus vastavalt kavandatule valmis ehitada Skoone bastion, Ingeri bastion ja Rootsi bastion. Samasse aega jääb ka vallkraavi ehitus.

18. sajandil ehitatakse välja Toompea põhjakülje kindlustamiseks Patkuli kraavi e Snelli tiik. Samuti keskendutakse sadama kaitsmisele ja korrastatakse Suure-Rannavärava bastion ja Skoone bastioni. Bastionite kavaljeeridele istutatakse bastioni kuhu markeerivate ridadena militaarsetel eesmärkidel puid, põhiliselt pärnasid. Need puud on ühtlasi Tallinna bastionaalvööndi haljastuse vanim (18. saj I pool) kihistus. Sajandi lõpukümnenditel hakati istutama kindlustusi piiravale glassiile alleesid.

19. sajandil plaanitud ulatuslikud kindlustuste ümberehitamised jäid plaanideks. Tallinna arvati maakindluste nimekirjadest välja 1857. aastal. Rohkem kui sajand vanad muldkindlustused olid kattunud loodusliku haljastusega mistõttu linna vahetu ümbrus ja vaated vanalinnale olid muutunud valgustusajastu mõtteviisile sobivalt romantiliselt maaliliseks.³ Jätkatakse alleede rajamist glassiile ja aastaks 1860 on allee pea kogu perimeetril istutatud.

Esimene bastionaalvööndi avalik park – Lastepark ehitati Harju värava esplanaadile 1821-1823, praeguse Kunstihoone ja Jaani kiriku vahelisele alale. Tallinna 1825. aasta kaardilt (vt skeem 2) on näha, et selleks ajaks olid aiana olemas ka Lossiaed, Komandandi aed, Kubernerite aed, Taani Kuninga aed, Piiskopi aed, Niguliste kiriku aed, Toomkiriku aed ja Roheline turg.

Linnavalitsuse 1857.–1858. aastal antud korraldustega alustati bastionaalvööndi ümberkorraldamist avalikuks pargivööndiks (rahvapargiks). Linna maamõõtja Friedrich Adamsoni koostas 1869. aastal bastionaalvööndi maade kasutamise kavandi. Aleksander II kinnitas 1876. a Tallinna muldkindlustusvööndi haljastamise planeeringu.

¹ Nurme, S. 2020. Tallinna vanalinna bastionaalvööndi haljasalade inventeerimine, AB Artes Terrae

² Kupper, K. 2021 Tallinna vanalinna bastionaalvööndi haljastuse korrastamise tegevuskava aastateks 2021 – 2031

³ Zobel, R. 2005. Linnaehitusest ja -kindlustustest Eestis. Eesti kunsti ajalugu 2. Kodres, K. (toim), Varrak, Tallinn

Skeem 2. Tallinna kaart aastast 1825 /Tallinna kaardiarhiiv

19. sajandi teisel poolel rajati pargid Ingeri, Rootsi ja Skoone bastionile (Harjumägi, Lindamägi, Rannamägi), rajati Kanuti aed, Hirvepark ja Balti jaama esine haljasala, istutati uusi ja uuendati vanu glassipuiesteid, sh rajati alleed Toompuiestee ja Falgi tee äärde. Sajandi vahetusel alustati haljasalade rajamist Virumäele ja Uue turu kõrvale ning Toompargi vanemal alal.

Funktsionaalselt plaaniti parkidesse võimalusi jalutamiseks, promeneerimiseks ja istumiseks, kuid ka lõbustusasutuste jaoks (kohvikud, restoranid) ning sportimiseks ja mängimiseks (eelkõige kohad lõbustusparkidele, tsirkustele aga ka tenniseväljakud). Võimalusel püüti alasid integreerida turu ja laadapidamisega. Eestimaa Aianduselts korraldas võõrliikide introductseerimise katseid Hirvepargis, Lindamäel, Harjumäel ja Virumäe parkides.

Eesti iseseisvusperioodil arendati ja rekonstrueeriti bastionaalvööndi haljastust edasi. Ehitati ümber Harjumäe park, Lindamäe park (paviljon ja liivakast), Kubernerite aed (esindushaljasalaks), Rannamäe park, Hirvepark (trepid ja kohvik) ja Margareeta aed (trepid). Tornide väljak kujundati laadaplatsist ümber pargiks. Toomparki ja Rannamäest mere poole rajati spordiplatsid.

Läbi haljastamise toimus peale II maailmasõda linnaruumi kiire korrastamine. Nii rajati Uus turg ja sellega seotud pargiala, Tõnismäe haljak ja Kanuti aed aga ka Roheline rist, mis koosneb Rävalla pst haljasaladest, Lembitu pargist ja Teatri väljakust. Nõukogude ajal jätkati parkide rekonstrueerimist ja remonti, suuremaks töös oli Tammsaare pargi ümberehitamine 1970-te alguses.

Taasiseseisvumise järgselt on jätkunud parkide rekonstrueerimised kogu bastionaalvööndis. Vanalinnas on juurde lisandunud Harju tänava haljasala, mis on rajatud pommitamisel hävinud hoonestuse asukohale.

1.2 Vanalinna parkidest ja nende väärtustest

Järgnevalt on lühidalt kirjeldatud vanalinna ja bastionaalvööndi parkides säilinud maastikuarhitektuurseid väärtusi. Väärtuslikud pargid ja haljasalad on kantud käesoleva ekspertiirvarumuse lisaks olevale kaardile (Lisa 1).

1.2.1 Toompark

Ajalooline taust: pargiala asub endisel Patkuli reduudi, Gootide reduudi ja Uus redaani aladel. 1885. aasta plaanil⁴ on näha puuderead ja pargi kujunemise algust, mis linnaaedniku H. Lepa juhtimisel sai hoo sisse 1905. aastal Nunne tn poolsel ala. Suuremahuline rekonstrueerimine toimus A. Soansi projekti järgi aastatel 1926 – 1939, mille raames korrastati ka Toompea nõlvaala ja ehitati staadion. Peale II maailmasõda ehitati ümber Nunne tn poolne pargiosa.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- tegemist on inglise pargistiili parima näitega Tallinnas;
- muldkindlustus koos vallikraaviga;
- 1910- 1939 pargikujunduse teedevõrk ja rajatud haljastus;
- Snelli tiigi sild ja purskkaev;
- Patkuli ja Pilstickeri trepid;
- Toompea nõlval kulgev käigutee koos hekiga;
- 1907.a kurtiinvallile istutatud hobukastani allee;
- Toompuiestee ja Nunne tn alleed;
- Pärnade rida Türgi tiiva juures, mägivaher Gootide reduuri juures, saare leinavormid Snelli tiigi ääres, torkava kuuse roheline vorm pargi keskosas, pennsilvaania saare kirjulehine vorm pargi põhjaosas ja virgiinia toomingas pargi lõunaosas.

Vaadetest on olulisemad vaated piki Toompea nõlva aga ka pargist avanevad vaated Toomkirikule, Stenbocki majale, Toompea lossile ning nõlvalt avanevad vaated all-linnale. Ainulaadne vaade Toompea paeastangule.

1.2.2 Tornide väljak

Ajalooline taust: Keskajal, enne muldkindlustuste ehitust, asusid alal Püha Miikaeli kloostri karjamaa ja juurviljaaiad. Peale muldkindlustuste demilitariseerimist kasutati endist Palmquisti reduudi osa ja vallikraavi karjamaana. 1896 – 1931 toimusid alal põllumajandusnäitused ja kui näituse taristu amortiseerus, ehitati ala 1930-ndatel ümber pargiks kasutades ajale omast funktsionalistlikku disainikeelt. II maailmasõja järgselt tehti pargis korrastustöid s.h paigaldati Kalinini monument. Parki on rekonstrueeritud 2001 ja 2009. Viimase rekonstrueerimisega loodi eeldused Lillefestivali läbiviimiseks.

---

⁴ TLA.149.5.2192.1

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- põhiosas säilinud funktsionalistlik teedevõrk;
- purskkaev „Naine vaagnaga“, J. Raudsepp, 1935 ja sellega seotud haljasala osa;
- põõsarühmadega ja püsikupeenardega liigendatud pargi kirdeosa;
- alleed Rannamäe tee ääres, Suur-Kloostri tn, Nunne ja Suurtüki tänavate ääres;
- künnapuu pargi edela osas, ploomilehine õunapuu pargi kaguosas, Tallinna silmapaistvaim läiklehine pärn, lehised ja tammed pargi kirdeosas.

Vaadetest on olulisim vaade piki linnamüüri. Tegemist on pikima vaadeldava osaga linnamüürist. Samuti on ala vaateliselt seotud Oleviste kiriku, Plate torni, Epplingi torni ja Grusbecke taguse torniga.

1.2.3 Piiskopi aed

Ajalooline taust: Aed on ajalooliselt seotud Toomkirikuga ja on aiana kasutusel olnud keskajast.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- keskaegne kaev;
- kaks tamme ja harilik pärn 18. või 19. sajandi istutustest.

Vaadetest on olulised vaade Toomkiriku fassaadile ja vaateplatvormilt panoraamvaade Põhja-Tallinnale ja Toompargile.

1.2.4 Rannamäe park

Ajalooline taust: Skoone bastion kujundati pargiks ümber 1880-ndate esimeses pooles. Pargi keskel asus restoran, mis 1914. aastal maha põles. Pargi kasutatavus vähenes pärast Tallinna Elektriijaama pargist merele avaneva vaate ette ehitust. Enne II maailmasõda ehitati bastioni esisele endisele vallikrabi alale staadion ja 1932. aastal eraldati bastion linnamüürist Rannamäe teega, mis poolitas ka pargiala. 1948 ehitati parki Punaarmee Madruste klubi lõbustuspark ja Suveteater, mis 1997. aastal maha põles.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- bastioni perimeetril säilinud fragmentidena 19. sajandi teede skeem;
- säilinud 18. sajandi läänepärna fragmentaalsed istutused;
- Rannamäe tee äärne pärnaallee;
- euroopa lehiste grupp pargi põhjaosas ja põldvahtrate grupp Rannamäe tee poolses servas.

Vaateliselt on seotud Suure Rannavärvaga ja linnamüüri Kõismäe, Plate, Eppingi, Gruesbecke taguse torni, Oleviste kiriku ja Paksu Margareetaga.

1.2.5 Margareeta aed

Ajalooline taust: Aed asub endisel Suure Rannavärvamäe bastionil ning kunagise Roosiaia asukohal. Kui suurtükitornis Paks Margareeta asus vangla, kasutati osa seda ümbritsevast rohumaast kapsamaana. Ala muudeti aiaks Anton Soansi projekti järgi 1930-ndate esimeses pooles ning korrastati enne II maailmasõda koos suurtükitorni rekonstrueerimisega. 1980. aastal taastati Väikese Rannavärvamäe bastion. 1996. aastal püstitati alale mälestusmärk „Katkenud liin“.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- fragmentaalselt säilinud funktsionalistlik teedevõrk;
- paetrepid;
- 18. sajandi pärnaistutus kurtiinvallil ja vanade puudega puistuosa Väikese Rannavärava tn ääres;
- Tallinna jämedaim suurelehine pärn, harilik pirnipuu Paksu Margareeta vastas, rissanowi viirpuu ja harilik saar treppide juures, künnapuu Väikese Rannavärava tn ja saarvahe Rannamäe tee ääres.

Vaateliselt on olulised vaated piki Suur Rannavärava tänavat Rannavärale, Paksule Margareetale ja Oleviste kirikule.

1.2.6 Kanuti aed

Ajalooline taust: Aed kavandati 1867.a suveaiana endisele Uus Viruvärava bastioni kohale kus veel 19. sajandi esimeses pooles asus vallikraav. Aed oli linnarahva seas populaarne, seal esinesid rändtsirkused ja tegutses lõbustuspark. 1913. ehitati aia kõrvale kino „Grand Marina“, mis hävis II maailmasõjas ja mille asemele ehitati Tallinna Laevastiku ohvitseride maja (nüüd Vene Kultuurikeskus). Park rekonstrueeriti 2002.a. Põhijoontes on säilinud algne pargi regulaarne kujundus.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- pargi põhjaosa algset 19. sajandi lõpu lahendust markeerivad vanade puude istutused;
- regulaarne pargistruktuur ja teljelisus;
- enamus 19. sajandi istutused, eriti hobukastanid pargi põhjaosas;
- põldvahe ja mägivahe pargi loodeosas, mägivahe pargi edelaosas, jalaka leinavormid parterites, saare leinavormid endise Ohvitseride maja ees, suuremõtmelised harilikud pöögid ja harilik jalakas pargi põhjaosas ning künnapuu Aia tn 12 kinnistul.

Vaateliselt on oluline pargi keskteljeline vaade endisele Ohvitseride majale, pargi põhjaosast Rannavärava bastionile ja Oleviste kirikule.

1.2.7 Viruvärava park

Ajalooline taust: Seoses Viru tn pikenduse valmimisega 1889, rajati Bremeni bastionist säilinud poolele park. 10 aasta hiljem avati Georg Kuphaldti plaani järgi valminud liigirikas avalik aed, mille keskel tänini säilinud malmpaviljon, tänavate nurgal kolmnurkse kujuga purkkaevu ja esinduspeenraga ala koos parki viiva trepistikuga. Parki rekonstrueeriti 1930-ndatel ja peale II maailmasõda Aleksander Niine kavani järgselt, mil põhilahendus säilis ja esindusalal vahetati suvelille bordüürid välja pöetud pukspuuhekkideks. Samuti on järgnevad rekonstrueerimised 1977 ja 2007 säilitanud pargi põhilahenduse.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- lihtsustatud mahus säilinud 1900-te teedevõrk;
- algupärane paviljon ja trepp Viru skvääri poole;

- Viru tn skvääri parter koos pürskkaevu basseini, pürskkaevu „Poiss kalaga“ ja ornamentaalse hekiga;
- Valli ja Viru tn poolsed tugimüürid;
- pürnipuu skvääri trepi ees ja hobukastan trepi kõrval, tatari vahtrad ja must mänd pargi Pärnu mnt poolses servas.

Vaateliselt on olulised paviljoni juurest ja trepilt vaade Viru tn skväärile, vaade Viru tn ja Viru väravatele pargi põhjapiirilt ja Hinke tornile läänepiirilt, samuti vaated pargis sees paviljonile.

1.2.8 Tammsaare pargi vanem osa

Ajalooline taust: Endise Uue poolbastioni ja Strömbergi reduudi peale, mis peale demilitariseerimist oli enamasti lage heinamaa, koliti Raekoja platsilt turg. 1898. aastal ehitati praeguse Viru keskuse lähedale ja glassiipuietsee kõrvale Glassiiprats.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- 19. sajandi lõpus istutatud pärnade read, mis markeerivad 20. sajandi alguse pargiosa lahendust pargi kirdeosas;

Vaateliselt on pargiala seotud Viruvärava pargialaga.

1.2.9 Vabaduse väljak ja endine Lastepark

Ajalooline taust: Jaani kiriku ümbruse haljastus pärineb 1820.-30 aastatest. Tegemist on endise Lastepargi alaga, mis oli üks esimesi haljasalaseid kindluseesisel alal. Pargialale lisandus Jaani kirik 1867 ja 1930. aastatel Tallinna Kunstihoone. Väljaku osa on täidetud vallikraav ja peale selle tasandamist võeti ala kasutusele heinaturuna. 1920-ndatel muudeti platsi kolmnurkne kuju nelinurkseks ja sellest sai vabariigi esindusväljak. Väljakuala rekonstrueerimine Andres Alveri, Tiit Trummali ja Veljo Kaasiku projekti järgi lõppes 2009. aastal.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- Jaani kiriku ümbruses s.h endise Lastepargi alal säilinud üksikud istutused
- Mayeri trepid

Vaateliselt on olulised vaated Kiek in de Kōkile, Harjumäele, Kaarli kirikule ja Niguliste kirikule piki Harju tänavat.

1.2.10 Harjumäe park

Ajalooline taust: Ingeri bastionile rajatud park oli üks esimesi, mis peale demilitariseerimist 1862. aastal valmis. Kõrval asuvad Meyeri trepid valmisid 1865. a. Park renditi Eestimaa Aiandusühistule, kuid nagu teised bastionid, ei olnud ka see koht sobiv aiandusega tegelemiseks. Linn rekonstrueeris parki 1881-1885 ja rentis seejärel lustiaiana välja. Alale lisandusid restoran, keeglirada ja hiljem restorani asemele kõlakoda. Pargi haljastust ja teid korrastati 1910-1913. Nõukogude ajal muudeti idanõlva teedestruktuuri koos monumentaalse trepistiku lisamisega Kingissepa monumendi paigaldamiseks. Parki korrastati 1980-ndatel. Kogu pargiala rekonstrueeriti 1997. a OÜ Kivisilla projekti järgi. Viimased ümberehitustööd toimusid pargis 2011. aastal koos Vabaduse risti paigaldamisega OÜ Kivisilla projekti järgselt.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- 1860-ndate kujundus s.h teedevõrgustik;
- paviljon;
- 18. sajandil istutatud läänepärnad;
- euroopa lehiste grupp;
- vārdhobukastan, pūstise vōraga pārn Komandandi tee āāres, hobukastan paviljoni kōrval, suurelehine pārn pargi idaservas, māgivahttrad pōhja- ja edelaosas ja tatarivahttrad edelaosas.

Vaateliselt on olulised Kaarli, Nevski, Jaani ja Niguliste kirikutele vaated. Pargi keskosast on nāhtav Pika Hermannini torn koos trikolooriga, Kiek in de Kōk ja Neitsitorn.

1.2.11 Lindamāe park

Ajalooline taust: Peale demilitariseerimist korrastas linn vāhesel māāral endise Rootsi bastioni ala ja andis selle rendile Eestimaa Aiandusūhingule. Bastionid ei sobinud puude kasvatamiseks ja seetōttu ūtles ūhing rendilepingu ūles. 1910 – 1920 korrastati pargiala s.h paigaldati Linda skulptuur ja ehitati muusikapaviljon. Pargi keskse osa rekonstrueerimine toimus OŪ Kivisilla projekti jārgi. 2012. aastal.

Vāärtuslikeks sāilinud maastikuelementideks on:

- 1860-ndate kujundus s.h teedevõrgustik;
- 18. sajandil istutatud läänepärnad;
- pōōsaistutused;
- saarvahter pargi lõunaosas;
- skulptuur „Linda“, A. Weizenberg, 1920
- 1860-te istutused koos 1920-te tāiendusistutustega.

Vaateliselt on tāhtsaim side Pika Hermanniga aga ka vaated Hirvepargile ning vaateplatvormilt Kiek in de Kōkile ja Falgi teele.

1.2.12 Kubernerini aed

Ajalooline taust: Aed on rajatud 17. saj lõpul Toompea linnuse kaitsemūride vahelisele tasapinnale ning oli esialgu suurem – ulatudes lossiesisele alale, mis seoses Nevski katedraali ehitamisega sillutati. Aed avati avalikusele 1820-te alguses. 1935 – 1936 toimusid lossis ja aias ūmberehitustōd Berliini ettevōtte I. Spāth kavandite jārgi. Aeda ja selle rajatise on rekonstrueeritud 1968. aastal Aleksander Niine kavandi jārgi, 1990.a., 2003.a. ja pōhjalikult 2018.a. Lootusprojekt OŪ projekti jārgselt.

Vāärtuslikeks sāilinud maastikuelementideks on:

- 1930-te kujundusest sāilinud läänepärnadega piiratud bosketi ala;

Vaateliselt on oluline side Lindamāe ja skulptuuriga „Linda“.

1.2.13 Hirvepark

Ajalooline taust: Rootsi bastioni ees olnud tāidetud ja tasandatud vallikraavi ala vōttis rendile Eestimaa Aiandusūhistu, kes rajas dendroaia, katseaia ja puukooli. Parki laiendati 1920-ndatel ja 1930-ndatel rajati Toompea tn poolsele alale Hirveaed. 1936. aastal kuulutati aed avalikuks

pargiks ja 1937. aastaks oli pargiala väljaehitatud ligikaudu samas mahus praegusega. 1939. aastal avati pargis kohvik.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- 19. sajandi lõpu osa pargiruum;
- 1930-te funktsionalistlik pargiruum;
- Falgi tee äärne paetrepp;
- 19. sajandi teise poole istutused s.h dendrooloogilised haruldused;
- Wismari tänava pool pargialal kontrasti põhimõttel istutatud puudegrupid.

Vaateliselt on olulised Falgi tee äärselt trepilt vaade Pikale Hermannile, Rootsi bastioni eskarpmüürile pargi keskosas ning vaated Lindamäe pargile,

1.2.14 Komandandi aed

Ajalooline taust: Kiek in de Köki, Neitsitorni ja Tallitorni kõrval asuv aed on rajatud 1820-te alguses ja kujunenud Tallinna komandandimaja eraaiast. Aastatel 1864 – 1938 kuulus aed Tallinna Toompea Kaarli Kogudusele ja pole teada, millal sellest avalik aed sai. 1930-ndatel oli aias üksikute puudega kiviktaimla. 2019. aastal avati rekonstrueeritud aias Kuninganna Margrethe roosiaed.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- kasutusel aiana alates 19. saj algusest;
- müüritisele toetuv harilik türnpuu ja hariliku jalaka leinavorm.

Vaateliselt on olulised vaated aiast Nevski kirikule ja Neitsi ja Kiek in de Kök tornidele.

1.2.15 Taani kuninga aed

Ajalooline taust: Legendi kohaselt on just Taani kuninga aed koht, kus Taani lipp taevast alla kukkus. Aed on hästi nähtav 1825. a plaanil kuid hilisematel linnaplaanidel pole aed märgitud. Teada on, et enne II maailmasõda oli aed kolme erakinnistu kasutuses ja peale II maailmasõda avati aed kõigile. Suuremad korrastustööd aias toimusid 1993.a ja AB Järve ja Tuulik projekti järgi 1999 – 2000. aastatel.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- kasutusel aiana alates 19. saj algusest;
- aia keskel kasvavad tamm ja pärn.

Vaateliselt on olulised vaated aiast linnamüürile, Neitsi ja Kiek in de Kök tornidele ja Niguliste kirikule ning vanalinnale.

1.2.16 Roheline turg

Ajalooline taust: Väike pargiala on püsinud hoonestamata ja seda on kasutatud nii kala- kui juurviljaturuna. Ala jäi turuna väikeseks ja 1893. aastal otsustati sinna rajada purskkaevuga park. Tänavate ristumisele ehitati 1909. aastal kabel tsaar Nikolai II valitsemise 15. aastapäeva tähistamiseks. Nõukogude ajal asus pargis mänguväljak. Tänapäeval on ala kasutuses lähedal asuva publi suveterrassina.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- Olevimägi 3// Pikk 34 kinnistu pool kasvav harilik pöök ja ridaistutuses pärnad;
- kabel.

Vaateliselt on olulised Pikalt tänavalt ja haljasalalt vaade kabelile .

1.2.17 Kitse e Nunne tn haljasala

Ajalooline taust: 20. sajandi alguses oli haljasala asemel kaks elamut, mis lammutati nende halva seisundi tõttu. Maa-ala tasandati ja istutati puid pöösaid. 1930. aastal paigaldati haljasalale Jaan Koorti sulptuur „Metskits“. Pärast II maailmasõda kujundati ala ümber Noora Tammoja projekti järgselt ning seda projekti järgis Lootusprojekt OÜ oma 2017. aasta projektis mis on ka ellu viidud.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- Jaan Koorti skulptuur „Metskits“
- paljanduv Toompea kalju

Vaateliselt on oluline säilitada vaade Toompea paljandunud kaljule ja Toompeale.

1.2.18 Kirikaiad

Linna kirikutesse ja neid ümbritsevatele kalmistutel matmine keelati aastal 1772. Niguliste ja Oleviste kogudustele eraldati maa-ala praeguses Põhja-Tallinna linnaosas ja nii sai alguse Kopli kalmistu. 1825. aasta Tallinna (Reveli) plaanilt on näha, et haljastatud on Toomkiriku, Niguliste kiriku ja Oleviste kiriku ümbrused.

Toomkiriku ümbruses kasvavad vanemad puud pärinevad 18. sajandi lõpust. Niguliste kirikaias asunud kalmistu kujundati pargiks ümber 1862. aastal. Endisel kalmistu alal kasvab Christian Kelchi oletatava haua juures looduskaitsealune Kelchi pärn ja asub Eduard Vilde monument. Oleviste kiriku ümbruses on säilinud puudega kirikaed.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- kirikaiad ja seal säilinud vanad puud.

1.3 Puiesteedest ja nende väärtustest

1.3.1 Erinevad puiesteed

Ajalooline taust: Tallinna vanim puiestee rajati peale Falgi tee valmimist (1856), kui tee ääristati mõlemalt poolt pärnaridadega. Algsest istutusest ei ole puid säilinud. Seetõttu võib vanimaks puiesteks nimetada Toompea tänava puiesteed, mille pärnade read istutati 1858. aastal tammile, mis rajati peale Pika silla amortiseerumist täidetud vallikraavile. Rannamäe tee äärde on puiestee rajatud koos Tornide väljaku pargi rajamisega. Nunne tänava pärnaallee on istutatud enne 1870. aastat. Suurtüki ja Suur-Kloostri tänavatele on pärnad mõlemale poole sõidutee ja kõnnitee vahele istutatud 19. sajandi lõpus. Viru tn puiestee on algselt rajatud 1880-ndatel kuid puid on pidevalt välja vahetatud. Viimase tänava rekonstrueerimisega 2016. aastal vahetati välja kõik puud v.a üks, mis oli sel ajal heas seisus ja mis kasvab nurgapealse

purskkaevu lähedal. G. Otsa tn (Suur-Karja tn) allée on istutatud 19. sajandi lõpus. Väärtuslikud puiesteed on kantud käesoleva eksperdiarvamuse lisaks olevale kaardile (Lisa 1).

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- säilinud puiesteede osad.

Vaateliselt on puiesteede olulised eelkõige vaadete suunamisel.

1.3.2 Glassiipuiestee

Ajalooline taust: 18. sajandi lõpul hakati Tallinna vanalinna kindlustusi piiravale glassiile istutama puiesteid mida me nimetame koos glassiipuiesteks ja mis tänapäeva koosneb Kaarli, Estonia, Mere, Põhja ja Toompuiestest. 1880-tekst oli glassiipuiestee ümber vanalinna rajatud v.a lühikesed lõigud Šnelli tiigi ja Tornide väljaku piirkonnas.

Glassiipuiestee silmapaistvaim osa on neljarealine Kaarli puiestee, mis rajati koos teiste glassii välisserva puiesteedega 18. sajandi lõpul ja oli algselt kaherealine. Kaherealisena säilis puiestee ka peale Kaarli kiriku valmimist 19. sajandi keskpaiku ja täiendati välimiste ridadega 1870.-ndal a. Puiestee sai ridade osas täiendust 1912. aastal, kui külgnevate sõiduteede väliskülgedele istutati puuderead e kokku oli puiestee kuuerealine. Tänapäevaks on lõunapoolne sõidutee välisküljel kasvanud alleeosa hävinud ja põhjapoolset osa markeerivad üksikud puud. Kaarli puiestee on näide Alexandre le Blondi alleekaanonide järgi rajatud puiestest. Keskmine kõnnitee osa on laiem ja seega taevale avatud ning võimaldab suunata vaadet Kaarli kirikule.

Estonia pst pärade istutused on nähtavad 19. sajandi teise poole kaartidel. Tammsaare pargi kohal kasvav pärnade rida on istutatud 1913. aastal. Mere pst rajati 19. sajandi keskel koos alleega. Samast ajast pärineb ka Põhja puiestee. Toompuiesteele, Balti jaama esises osas, on esimesed puuderead istutatud enne 1885. aastat. Pärnaallee Falgi tee ja Kaarli kiriku vahel on pärit 1856- 1868. aastatest.

Glassiipuiestee on kantud käesoleva eksperdiarvamuse lisaks olevale kaardile (Lisa 1).

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- säilinud glassiipuiestee osad.

Vaateliselt on oluline glassiipuiestee kui terviku tajumine linnaruumis.

1.4 II maailmasõja järgsed olulised ja säilitamist vääriavad haljasalad

1.4.1 Harju tänava haljasala

Ajalooline taust: Haljasala on rajatud II maailmasõja ajal maatasa pommitatud ja põlenud hoonete asemele, millest olid säilinud vaid keldrid. Varemetele rajati 1945 – 1948 ajutine haljasala koos trepistike, mänguväljaku ja jäätisepaviljoniga. Pargi Raekoja poolsele alale paigaldati 1965. aastal E. Vilde monument. 1988. aastal alustati arheoloogiliste väljakaevamistega ja varemed olid avatud mitmed aastad. 2007 aastal avati uus Kivisilla OÜ projekti järgi valminud haljasala kihistus.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on: Peale II maailmasõda pargi rajamisel ehitatud müür Harju tn ääres ja monumentaalsed trepistikud. Park on kantud käesoleva eksperdiarvamuse lisaks olevale kaardile (Lisa 1).

Vaateliselt võimaldab park selles asukohas näha Harju tänavalt Niguliste kirikut, Kelchi pärna, Kiek in de Köki ja Neitsi torni.

1.4.2 Tammsaare pargi uuem osa

Ajalooline taust: Pargi vanem osas asub praeguse Viru keskuse lähedal ning moodustab glassiipuiestee osa ja selle kõrval onud Glassiiplastist. Peale II maailmasõda koliti turg Glassiiplasti ja teater Estonia vaheliselt alalt Keskturule, turuhoone lammutati ja ala kujundati pseudoklassitsistlikus stiilis pargiks, mis valmis 1950. Tiit Kaljundi kava järgselt rekonstrueeriti parki 1971. aastal ja 1978 paigaldati pargi keskossa A.H.Tammsaare skulptuur. Viimane pargi ümberehitus valmis 2018 Kadarik Tüür Arhitektid kavandite alusel.

Väärtuslikeks säilinud maastikuelementideks on:

- pensilvaania saare kirjelehine vorm, täidisõieline hobukastan 'Baumannii', kõrvuti kasvavad mandžuuri ja hall pähklipuu.

Vaateliselt on pargiala seotud Viruvärava pargialaga. Pargist avanevad vaated Hinke tornile ja Niguliste kiriku tornile ning teatrihoonele.

1.4.3 Teised olemasolevad haljasalad

Tänapäeva vanalinna maastikus on üheks säilinud maastikuliseks väärtuseks hästi tajutav parkidest ja haljasaladest koosnev bastionaalvöönd. Nendel aladel on küll erinev ajalugu kuid tänapäeval on oluline vaadelda kogu vööndit terviklikult. Kohalikele elanikele ja linna külalistele on oluline haljastuse olemasolu ja selle kasutatavus. Lisaks linnakodanikele võimaldavad bastionaalvööndi pargid ja haljasalad hajutada vanalinnale langevat kasutuskooormust. Eeltoodust lähtuvalt on oluline säilitada nii vanalinnas sees kui bastionaalvööndis suuremad ja väiksemad peale II maailmasõda rajatud haljasalad. Üha tihenevas linnakeskkonnas on haljastuse olemasolu järjest olulisem, see võimaldab leevendada ja toime tulla kliimamuutustega. Seepärast on Tallinna vanalinnas oluline vähendada kõvakatendite osakaalu ja säilitada haljastatud alasid nii bastionaalvööndis kui hoovides. Olemasolevad ning säilitatavad pargid ja haljasalad on kantud käesoleva eksperdi hinnangu lisaks olevale kaardile (Lisa 1).

Väärtused:

- bastionaalvööndi pargid ja haljasalad annavad vajaliku vaba ala ja fooni, et vaadelda linnakindlustusi;
- võimalus suurendada parklate arvelt haljastatud alade osakaalu;
- haljastuse olemasolu mõjub positiivselt linnaelanike tervisele ja elukeskkonna kvaliteedile;
- võimalus hajutada vanalinna turismist tulenevat kasutuskooormust.

2 Muinsuskaitseelised põhimõtted maastikulistele elementidele:

- 2.1 Säilitada Tallinna vanalinna muinsuskaitsealal ja selle kaitsevööndis (*edaspidi kaitsealal*) kõik olemasolevad pargid, haljasalad, kiriaiad ja väärtuslikud puisteed (vt. Lisa 1).
- 2.2 Parkide, haljasalade ja puisteedega tegelemisel tuleb lähtuda Firenze hartast.
- 2.3 Kaitsealal asuvatesse parkidesse ja haljasaladele ei ole uue ehitise püstitamine lubatud, välja arvatud sobiva mastaabi ja kujundusega juurdeehitus olemasolevale hoonele ning keskkonda sobivate väikeehitiste ja puhkerajatiste püstitamine.
- 2.4 Kaitsealal asuvate parkide ja haljasalade rekonstrueerimisel säilitada enne II maailmasõda alal säilinud väärtuslikud maastikuarhitektuursed kihistused.
- 2.5 Uued lahendused peavad sobituma ümbritseva ruumiga ja nende kavandamisel jälgida konkreetsele alale iseloomulikke haljastusviisi.
- 2.6 Puisteed säilitada ja võimalusel taastada. Vanade puisteede rekonstrueerimine vanade puude vahele üksikute istikute istutamisega ei ole lubatud.
- 2.7 Kaitsealal tuleb haljastuse osas:
  - 2.7.1 säilitada ajaloolised väärtuslikud istutused, mis on nimetatud käesolevas hinnangus iga pargi kohta või mis selguvad planeerimisel/projekteerimisele eelnevalt läbiviidava haljastuse inventeerimise käigus ja on määratud I või II väärtusklassi või mis selguvad konkreetsele alale muinsuskaitse eritingimuste koostamise käigus;
  - 2.7.2 säilitada väärtuslik haljastus hoovides;
  - 2.7.3 uushaljastuse planeerimisel/projekteerimisel kasutada ajastule omaseid liike ja sorte. Võtta arvesse liikide/sortide haiguskindlust. Võimalusel kasutada ajalooliselt autentset kohalikku taimmaterjali;
  - 2.7.4 haljastust järjepidevalt ja kvaliteetselt hooldada.
- 2.8 Lähtuda haljastusest kui tervikust s.t haljastuse säilitamine tähendab vajalike kasvutingimuste olemasolu ning keelatud on haljastuse (tüve, võra, põõsa või juurestiku) kahjustamine.
- 2.9 Säilitada olulised vaated nii pargist kui pargile ning vaatelised seosed ümbritsevate ajalooliste hoonetega ja linna kindlustustega. Vaatesuundadele ei ole lubatud paigaldada reklaame, ehitisi või rajatisi. Samuti tuleb uue haljastuse rajamisel arvestada vaadete säilimisega.
- 2.10 Maastikuarhitektuursed elemendid s.h monumendid, väikevormid (pingid, tänavalaternad, kaevud) sillutised jms tuleb säilitada ja võimalusel taaskasutada. Vajadusel võib skulptuure teisaldada maastikuliselt sobivasse asukohta. Uued elemendid peavad sobituma ümbritseva maastikuga ja ei tohi kahjustada väärtusi.
- 2.11 Liigendada haljastuse või muu maastikuarhitektuurse võttega või kaotada bastionaalvööndis parkimisalad ning teised tehiselemendid, mis ei haaku ümbritseva miljöoga.

- 2.12 18. ja 19. sajandil bastionitele istutatud puude, Kelchi pärna ja teiste vanalinnas kasvavate puude võimalikult pikaajaliseks säilimiseks ja eksponeerimiseks tuleb rakendada kõiki vajalikke hooldus-, tehnilisi ja ohutusmeetmeid.
- 2.13 Kaitseala parkide, haljasalade ja puiesteede rekonstrueerimisele eelnevalt tuleb koostada muinsuskaitse eritingimused ja nendest lähtuv projekt. Eritingimuste ja projekti koostamise meeskonnas peab osalema muinsuskaitse pädevustunnistusega vähemalt magistriharidusega maastikuarhitekt.